

De voormalige Hervormde kerk van Enumatil

Kees
Kugel

Wie 's zomers na een flinke wandeling of fietstocht is neergestreken op het terras van Tante Til in Enumatil en wachtend op de bestelling naar het huis aan de overkant van de weg kijkt, ziet iets merkwaardigs: in de gevel van dat dubbele woonhuis zijn de contouren van kerkraden te zien. De vraag die bij een heerlijk kopje thee bij je opkomt is: wat is de geschiedenis van dit woonhuis in Enumatil? Je gaat je erin verdiepen en er ontrolt zich een boeiend stuk regionale kerkgeschiedenis.

Tot halverwege de negentiende eeuw had Enumatil geen kerk. Elke zondag liepen de inwoners van het dorp over een smal kerkpad door de laaggelegen lande-

rijen naar Lettelbert, waar de Enumatilsters ter kerke gingen. Ze moesten regelmatig via vlonders (planken) de sloten oversteken.

De Dorpsstraat van Enumatil in 1950 richting de brug gezien. Links van de weg het voormalige kerkpad met torenspits waar het in dit artikel over gaat. Rechts de locatie waar 'Tante Til' anno 2017 is gevestigd.

'Tante Til' in Enumatil (2017).

Vlak na de Franse tijd werden de landerijen aan het Lettelberterdiep bedijkt en kwam er een watermolen. De aldus ontstane polderdijk kon dienen als kerkpad, maar was al gauw net zo slecht begaanbaar als het oude pad. Het zal dan ook niemand verbazen

dat er weinig mensen uit Enumatil op zondagmorgen in de kerk van Lettelbert zaten, hoewel zij het grootste aandeel hadden in het ledental van deze kerk. Met name voor een groot deel van de vrouwen was de barre tocht door de weilanden of over de dijk te veel gevraagd. Menigmaal moest zelfs van bootjes gebruik worden gemaakt om in Lettelbert te komen. Op Eerste Kerstdag 1780, het was guur weer, nam maar één gemeentelid uit Enumatil deel aan het Avondmaal. De dappere vrouw die de tocht had volbracht heette Jantje Alberts. Er werd in die tijd doorgaans vier keer per jaar Avondmaal gevierd, dus men moest enige tijd wachten op een nieuwe gelegenheid.

Dominee Aaldrik Ebbens Sissingh (1788-1852) van Lettelbert drong er in 1816 op aan de dijk met een laag zand te verstevigen. Blijkbaar was er in 1819 nog niets

gebeurd, want de kerkgangers liepen weer over het oude kerkpad door de weilanden. De eigenaars van de landerijen waarover het pad liep, wilden van dat geloof over hun land af en haalden de vlonders weg. De burgemeester van Leek moest zich er zelfs mee bemoeien en Gedeputeerde Staten gaven bevel het pad weer begaanbaar te maken. Toen met hoge boetes werd bedreigd, legden de onwillige landeigenaren weer planken neer, maar nu hele smalle! Uiteraard werd daarover geklaagd.

Bovendien vroegen de kerkgangers om leuninggen naast de vlonders. De sloten waren verdiept en verbreed sinds de watermolen was geplaatst en zo'n sloot

Fragment van een historische topografische met het gebied tussen Enumatil en Lettelbert omstreeks 1850.

De kerk van Lettelbert omstreeks 1900.

oversteken over een smalle plank zonder leuning was riskant. Ze wilden ook graag klaphekjes in de hekken die op het pad stonden, om klauterpartijen in zondagse kledij te voorkomen. Deze wensen zijn grotendeels ingewilligd.

Tientallen jaren is met het probleem van de zondagse tochten naar Lettelbert en terug, geworsteld. Allerlei oplossingen

Het Lettelberterdiep richting Ennumatil in januari 2017.

werden bedacht. Vanaf 1756 al ging dominee Groenman van Lettelbert regelmatig voor in de school van Ennumatil. Vanwege de lage zoldering stond hij daar 'tegen de balken te preken'. Daar werd ook wel het Avondmaal gevierd, om de mensen de barre reis naar Lettelbert te besparen.

Vanaf het midden van de negentiende eeuw werden concrete plannen gemaakt voor de bouw van een Hervormde Kerk in Ennumatil. Een vervelende bijkomstigheid was de

Afscheiding, die in 1834 onder leiding van ds. Hendrik de Cock (predikant te Ulrum) was begonnen. Deze beweging verzette zich tegen het modernisme dat de prediking in de Hervormde Kerk beïnvloedde en bepleitte een terugkeer naar de orthodoxie. Van de toch al kleine Hervormde Gemeente van Ennumatil en Lettelbert scheidden zich dus ook nog mensen af. In maart 1847 werd te Ennumatil een kerkgebouw ten behoeve van de afgescheidenen ingewijd, het eerste kerkgebouw in dit dorp!

Uiteindelijk kregen ook de hervormden een eigen kerkgebouw, dat deels als school werd gebruikt. Eerst werd dus de school als kerk gebruikt en na de bouw van de kerk was het andersom! Het Rijk droeg zevenhonderd gulden bij, de provincie vijfhonderd. Daarnaast kwam er nog zevenhonderd gulden uit het fonds voor

Uitg. T. Dolfin.

Groete uit Enumatil.

Foto B. v. d. Zijl & Zoon.

De Hervormde kerk van Enumatil vanaf de brug rechts van de weg met de torenspits (omstreeks 1900).

noodlijdende kerken. De Hervormde Kerk van Enumatil werd op zondag 8 oktober 1848 ingewijd door dominee Sissingh. Zijn preek ging over psalm 26

vers 8. Daar staat: “Heer, het huis waar u woont heb ik lief, de plaats waar uw glorie verblijft”. Helaas was er ook de liefde voor sterke drank die dominee

Het graf van Aaldrik Ebbens Sissingh op het kerkhof van Lettelbert. Behalve het geboorte- en sterfjaar; respectievelijk 1788 en 1852, is er niet veel meer van te lezen.

Sissingh al jaren eerder parten had gespeeld: herhaald drankmisbruik was in 1832 aanleiding voor een schorsing uit het ambt van predikant. Maar wellicht had hij inmiddels zijn leven geberterd.

Het tot woonhuis verbouwde kerkgebouw op een Ansicht uit 1972.

Omdat de kerk over een soort van dakruiter beschikte, kwam daar ook een kleine klok in te hangen. Koster, klokkenluider en voorzanger werd schoolmeester Jan Venema. Tijdens een hevige storm in 1863, waarbij vrijwel geen huis onbeschadigd bleef, begon de klok uit zichzelf te luiden. In 1865 werd de grotere klok van de kerk van Lettelbert, gegoten in 1651 door Jakobus de Vrij, overgeplaatst naar Enumatil. Deze klok werd geluid om 8.00 uur, 12.00 uur en 18.00 uur, om het begin en het eind van de werkdag en de tijd voor het middagmaal aan te geven. Er bevond zich ook een orgel in de kerk, in de jaren twintig en dertig van de vorige

eeuw bespeeld door Jantje Balk, de dochter van kastelein Pieter Balk, die ook als voorlezer in de kerk fungeerde. Toen haar vader eens een verkeerde psalm opgaf, corrigeerde zij hem luidkeels, waarop Pieter riep: “O, bliksem, doe hest geliek, Jantje!”.

Na de Tweede Wereldoorlog nam het aantal hervormden in Enumatil af en werd de kerk steeds minder gebruikt. Na de kerkscheuring in de Gereformeerde Kerk in 1944 werd het gebouw nog gebruikt door de synodaal gereformeerden. Die kregen in 1955 een eigen kerkgebouw

aan het Hoendiep. Daarmee kwam een einde aan het gebruik van het gebouw voor kerkdiensten. In 1956 werd de kerk voor drieduizend gulden verkocht aan de heer Hans Top, die het gebouw in 1958 transformeerde tot dubbel woonhuis, waarbij hij een deel van de muren van de kerk opnieuw gebruikte. En dat is de reden dat de contouren van kerkraden nog zichtbaar zijn. ■

Hetzelfde pand als boven, maar nu vanaf de kant van ‘Tante Til’ gefotografeerd (januari 2017).